

Rapport fra »Nordisk liturgisk kontaktmøde« i Finland, den 5.-7. oktober 2009, på Stiftsgården Lärkkulla i Karis

Udarbejdet af Holger Villadsen, okt. 2009

Siden 1993 har der regelmæssigt, ca. hvert andet år, været holdt et kontaktmøde mellem de permanente liturgiske sekretariater i de nordiske lutherske kirker. Sådanne liturgiske sekretariater findes Norge, Sverige og Finland, men ikke i Danmark. Det blev derfor aftalt på det første møde i Oslo 1993, at den danske kontaktadresse skulle være Det Mellemkirkelige Råd, som sørger for at udpege relevante danske deltagere.

Mødet arrangeres på skift af henholdsvis Norge, Sverige, Danmark, Finland og Island. Sidste møde fandt sted i Danmark, den 26.-28. oktober 2007, i Løgumkloster. Dette års møde fandt derfor efter tur sted i Finland, på Borgå stifts stiftsgård Lärkkulla, som også fungerer som folkehøjskole og uddannelsessted. Og det aftaltes, at næste møde afholdes på Island, formentlig 10.-12. oktober 2011.

Mødets deltagere

Mødeleder var Kai Vahtola, der er direktør for den finske kirkes »enhet för gudstjäntliv och musikversamhet«. Fra værtslandet Finland deltog endvidere under hele mødet Jan Hellmann, der er stiftsekr. for gudstjenesteliv og musik i Borgå stift, og Tiina Talvitie. Desuden var der finske oplægsholdere, der kun var til stede under en del af mødet.

Fra Norge deltog repræsentanter fra Liturgisk Senter i Trondheim: Kari Veiteberg, der er nystartet studierektor for institutionen, samt David Scott Hamnes, der er rådgiver ved centret og specielt arbejder med højmessens liturgisk musik.

Fra Sverige deltog tre repræsentanter fra kyrkokansliet i Uppsala: Gunnel Fagius der er musikkonsulent, Xiomara Lysti fra afdelingen for gudstjenesteudvikling, og Tuomo Valjus, der arbejder med finsksproget liturgi i Svenska Kyrkan.

Fra Danmark deltog Ole Brinth, der er nyudnævnt rektor for Sjællands Kirkemusikskole, Rasmus Nøjgaard der er sognepræst og underviser i liturgi på Pastorseminariet i Kbh., samt Holger Villadsen, der var sekretær for biskopperne i arbejdet forud for gudstjenesteordningen 1992.

Endvidere deltog Paul Thomas som repræsentant for »Four Nations Group«, der er et samarbejde mellem de anglikanske kirker i England, Wales, Nordirland og Skotland. Han har endvidere været medlem af den liturgiske kommission, der udarbejdede den nuværende anglikanske »Common Worship«.

Mødets afvikling

I mødet indgik andagter morgen og aften ledet på skift af de fire nordiske lande, en offentlig kirkekoncert i den lokale S. Katarina kirke og en »veckomässa« i kapellet til Lärkkulla. Desuden var der i mødets åbning en præsentation ved konferencechef Madeleine Wendelin af Lärkkulla som stiftsgård for Borgå Stift

og som uddannelsessted for især den svensktalende del af den finske kirke (jf. www.larkkulla.net), samt en præsentation af Borgå Stift ved stiftsdekan Sixten Ekstrand. Borgå Stift er ikke afgrænset geografisk, men sprogligt, og omfatter 65 menigheder, som er svensksprogede, eller hvor der er svensksproget majoritet. Menighederne er især placeret langs kysten, og stiftet omfatter ca. 260.000 personer.

Mødesproget var hovedsageligt »eget sprog«: finlandssvensk, svensk, norsk og dansk. Der blev simultantolket til engelsk for Paul Thomas fra England og for en af finske deltagere, som ikke beherskede skandinavisk. Rapporten fra »Four Nations Group« blev forelagt på engelsk.

Særskilt mødetema: »Gudstjänst och Media«

Hovedsagen i de liturgiske kontaktmøder er den gensidige informationsudveksling om igangværende og planlagte aktiviteter vedrørende liturgi på nationalt plan. Men desuden er der ofte et særskilt tema udvalgt af værtslandet, og Finland havde denne gang valgt et tema om gudstjenester i medierne (radio, TV og internet). Baggrunden for valget er, at den finske kirke har etableret et samarbejde med den finske radio, YLE, hvorefter kirken selv producerer radio- og fjernsynstransmissioner af gudstjenester, mens gudstjenesterne sendes af YLE, som svarer til det danske DR.

Mandag aften var der en redegørelse for de finsk-sprogede gudstjenester ved redaktionschef Anneli Vartiainen og Juha Rajamäki. Radiotransmissionerne er traditionelle live-transmissioner, mens man eksperimenterer med andre redigerede former i TV. Intentionen er at forsøge at skabe noget, der svarer til mediet og hos seeren skaber en fornemmelse af være »indenfor« og være deltager. »Gudstjenesterne« produceres uden menighed og kaldes ikke gudstjeneste, men »3 kvarters kirke«. Redegørelsen og demonstrationen blev fulgt op af en principiel debat om seernes mulighed for at holde gudstjeneste og være aktiv menighed på TV-mediets præmisser.

Om tirsdagen blev den finske vinkling på temaet fulgt op af Lucas Snellmann, der på kirkens vegne arbejder med at producere finlandssvenske gudstjenester til YLE. Der var i oplægget især fokus på gudstjenester i TV, hvor der p.t. sendes 8 finlandssvenske gudstjenester pr. år. Også her er man i færd med at overveje, om det er muligt at udvikle andre former, hvor TV-udsendelsen ikke kun bliver dokumentation af en gudstjeneste der foregår et andet sted, men noget der involverer og berører seeren og gør vedkommende til en del af et fællesskab. I 2010 skal der forsøgsvis produceres 3 TV-gudstjenester på TV's vilkår.

Tirsdag formiddag præsenterede Xiomara Lysti fra Svenska Kyrkan et aktuelt projekt om bøn, hvor udgangspunktet er en internetportal: www.svenskakyrkan.se/be/. Her kan besøgende selv skrive en bøn og sende den til en selvvalgt domkirke, hvor den vil blive fremlagt/bedt. Bønnerne påtænkes efterfølgende anvendt og publiceret af kirken i en eller anden form, men kan allerede nu læses af alle på internettet, hvor der p.t. er 16.000 bønner.

Der var ikke særskilte indlæg fra Norge og Danmark om det særlige tema, og repræsentanterne for de to lande var heller ikke udvalgt med henblik på at være »eksperter« på dette felt. Behandlingen af temaet blev afsluttet med grup-

pearbejde i tre mindre grupper. Det relevante i denne sammenhæng er nok snarere spørgsmålene end gruppernes svar. Spørgsmålene var følgende:

- Nettet er et arbejdsmiljø – ikke bare et redskab. Hvad betyder det for gudstjenestelivet?
- Hvilke af de former for interaktivitet, som findes i gudstjenesten, passer på nettet?
- Hvilke er netgudstjenestens særpræg?
- Hvilket gudstjenestesyn repræsenterer en gudstjeneste på nettet?
- Hvordan går vi videre med medier?

Spørgsmålene er oprindeligt formuleret på finsk og har muligvis mistet klarhed i en oversættelse til dansk via svensk. Oplæggene på kontaktmødet vedrørte mest TV-gudstjenester, mens ovenstående spørgsmål primært vedrørte gudstjenester på internet. Sidstnævnte emne blev berørt på sidste kontaktmøde i Danmark (2007), hvor Poul Bo Sørensen orienterede om Cyberkirken.

Rapport fra Norge

De to norske repræsentanter redegjorde for det igangværende arbejde i den norske kirke med en altomfattende liturgireform, som blev påbegyndt i 2003. Der er tale om anden bølge i en liturgireform, hvor første bølge blev afsluttet i 1977 med den nugældende ordning. Udvalgte forsøgsmenigheder i Norge, ca. 100, har i et år afprøvet forsøgsordninger (2008):

- Nyordning for hovedgudstjeneste i den norske kirke.
- Ny tekstbog i den norske kirke.
- Ny norsk salmebog.

En generel orientering om høringsdokumenterne og hovedprincipper findes i publikationen »Reform av kirkens gudstjenesteliv – Orientering om høringsdokumentene« (Kirkerådet / Eide Forlag 2008). Høringsdokumenterne er tilgængelige via den norske kirkes hjemmeside (www.kirken.no, under menupunktet »Reformer«). Et høringsudvalg er nu i færd med at bearbejde høringsudtalelserne, og det er ikke afklaret, hvad processen ender med. Men der arbejdes intensivt med projektet.

Gudstjenesteordningen bygger på en fast struktur med 5 hoveddele med variationer: Samling, Ordet, Forbønn, Nattverd, Sendelse. Den nuværende ordning er præget af en autoriseret, ensartet struktur med en høj grad af genkendelighed. Forslaget til nyordning bygger i højere grad på fleksibilitet. Nøglebegreberne er: Lokalisering (decentralisering, kongregationalisme), involvering, fleksibilitet.

Forslaget til ny tekstbog (alterbog) følger ikke den engelske Common Lectionary, men den svensk/ finske model. Der er normalt tre læsninger, men den ene af de to læsninger kan bortfalde (eller evt. begge).

Arbejdet forsøger at inddrage alle relevante aspekter, herunder fx også kirkerummets betydning og den liturgiske musik. Seneste høringsdokument er »Forslag til liturgisk musikk til hovedgudstjenesten i Den norske kirke« (Eide Forlag 2009).

Rapport fra Sverige

En proces med en gennemgribende liturgireform (anden generation) i Sverige er tidligere blevet stoppet, men en ny proces med en revision af »Den svenska kyrkohandboken« fra 1987-87 er indledt. Som følge deraf flyttes fokus til »håndbogsarbejdet«, og den nuværende afdeling for gudstjenesteudvikling nedlægges. Arbejdet med »gudstjenestefornyelse« overføres i stedet fra centralt hold til de enkelte stifter.

I 2005 udkom en ny bønnebog, som indgår i salmebogen. Det samme gør et salme-tillæg fra 2002 (?).

En publikation med liturgisk messe-musik er under forberedelse og forventes at udkomme i år (2009). Den vil indeholde musik til 9 messer, heriblandt en familie-messe og en folkedans-messe.

Tuomo Vajlus, der arbejder med den finsk-sprogede afdeling af Svenska kyrkan, redegjorde for visse aktuelle problemstillinger foranlediget af det ændrede forhold mellem stat og kirke i Sverige. Kirken er bl.a. ved at søge om velsestilladelse fra staten.

Den finske salmebog i Sverige er en »oversættelse« af den svenske salmebog. I et samarbejde med Sveriges Radio er der indspillet et stort antal finsk-sprogede salmer. De er udgivet på CD og kan desuden findes på Sveriges Radios hjemmeside (www.sr.se). Der er en udgivelse på vej med en finsk version af »psalterpsalmer«.

Der er forholdsvis små resurser til rådighed i Sverige til arbejdet med finsk liturgi. Det er betydeligt mindre, end de tilsvarende resurser i Finland til finlandssvensk liturgi.

Gunnel Fagius, der arbejder som musikkonsulent i den svenske kirke, redegjorde for forskellige musikkonferencer og samarbejdsprojekter, bl.a. et projekt om kulturarv og kirkemusik, en konference nov. 2008 om »Kyrkan mitt i musiklivet« og et symposium i maj 2009 om »Orgel09«.

Rapport fra Finland

Efter kommissionsarbejde siden 1988 fik den finske kirke i årene 1999-2004 en ny gudstjenesteordning, herunder bl.a. »Gudstjänstboken«, som blev godkendt af kirkemødet i 2000. Arbejdet med at indføre ordningen i praksis lod ikke til at være afsluttet endnu og møder tilsyneladende en vis kritik. Der pågår et arbejde med at forbedre gudstjenestepraksis.

Som enkeltpunkter blev anført, at muligheden for børnealtergang ikke rigtig er trængt igennem, samt at bispemødet havde formuleret opfølgende retningslinjer for god praksis i forbindelse med indviet nadverbrød og vin.

Den finske kirke arbejder målrettet med temaer, hvor der i en afgrænset periode sættes fokus på et bestemt emne. De seneste to temaer havde været »helighed« (i kirken, i naturen, i tiden), samt det frivillige arbejde i kirken.

Der er ved at blive udviklet en billig og enkel ordning, sådan at kirkens gudstjeneste kan sendes over internet via den lokale kirkes hjemmeside. Der er tale om en teknisk enkel løsning, som ikke kræver individuel kamerabetjening, men fungerer automatisk via et fastmonteret kamera.

Der uddeltes en bog med en redegørelse for status og udvikling i den evangelisk-lutherske kirke i Finland i årene 2004-2007: »Mångfaldens kyrka« (Kyrkans forskningscentral 2009).

Rapport fra Danmark

Rasmus Nøjgaard stod for hovedrapporten fra Danmark og redegjorde for hovedlinjer i den gældende gudstjenesteordning fra 1992. Andre gudstjenester er et ureguleret område i Danmark, hvor der mange steder eksperimenteres og udvikles nye former: Gudstjeneste for begyndere, spaghetti-gudstjenester, baby-salmesang, salmebruch, ungdomsgudstjenester m.m. Udgangspunktet for redegørelsen var især forholdene i København.

Ole Brinth fokuserede især på udviklingen på salmeområdet efter den nye salmebog i 2003. Som eksempler blev fremlagt (og sunget) salmer af Simon Grotrian, fra Roskilde stifts salmesangsprojekt og fra Forum for rytme i kirken. Desuden blev omtalt oprettelse af nye konsulentstillinger i et samarbejde mellem forskellige jyske stifter.

Jeg orienterede kort om hjemmesiden www.nordiskliturgi.dk, der blev oprettet efter drøftelse på kontaktmødet i 2007, og som jeg gerne vil forsøge at ajourføre, hvis jeg får de nødvendige oplysninger. Og i tilknytning til det redegjorde jeg kort for forholdene på Færøerne og Grønland, som er blevet ret selvstændige kirker, selv om de ifølge grundloven fortsat er en del af folkekirken. Men den liturgiske udvikling i de to kirker/stifter følger sit eget spor og er tilsyneladende ikke påvirket ret meget af den liturgiske udvikling i Danmark eller de andre nordiske lande. Det gælder fx den nye grønlandske salmebog, hvor de nye salmer næsten udelukkende er grønlandske salmer og ikke oversættelse af nye danske eller nordiske salmer.

Rapport fra England (Four Nations Group)

For første gang i denne sammenhæng (?) deltog en repræsentant for »Four Nations Group«, der er et samarbejde mellem de anglikanske kirker i England, Wales, Irland og Skotland. Paul Thomas havde været medlem af den kommission, der i en længere årrække havde arbejdet med en reform af anglikansk liturgi. Arbejdet er nu afsluttet med publiceringen i 11 bind af »Common Worship«. Den svenske kirke har deltaget som observatør i dette samarbejde og foreslået, at en repræsentant for det anglikanske samarbejde deltog i det nordiske liturgiske kontaktmøde.

Selv om liturgireformen som sådan er afsluttet, er der opfølgende arbejde med at få implementeret reformen. Der er igangsat et projekt med titlen »Transforming Worship« med egen hjemmeside: www.transformingworship.org.uk. Der er bl.a. publiceret et lille hefte: »Worship changes lives« (Church House 2008). Der er endvidere organiseret en praktisk liturgisk uddannelse for præster i 7 faser, før og efter ordination.

Formålet med de nordiske liturgiske kontaktmøder – nogle private overvejelser (HVI)
Efterfølgende overvejelser var ikke en del af kontaktmødet, men er mine private overvejelser efter mødet i forbindelse med udarbejdelse af rapporten.

Hvor der – så vidt jeg er orienteret – var en målsætning for den nordiske perikope-komite i begyndelsen af 1970'erne om at nå frem til et fælles resultat, er der ikke en tilsvarende målsætning for de nordiske liturgiske kontaktmøder i 1990'erne og fremefter. Kontaktmøderne har kun til formål at bidrage til gensidig information, primært mellem de personer og institutioner, som arbejder med de nordiske kirkers officielle liturgi, herunder også salmebøger. Men på den anden side er der et vist fællespræg mellem nordiske liturgier, og der kan konstateres en vis gensidig påvirkning og inspiration.

I forhold til emnet for de nordiske liturgiske kontaktmøder afviger Den Danske Folkekirke på et par afgørende punkter fra kirkerne i Norge, Sverige og Finland: dels i henseende til organisation, hvor Danmark ikke har noget »kirke-møde« eller en nogen egentlig fælleskirkelig administration, og dels i nogle ikke ubetydelige punkter i højmesseliturgien. Men på trods af afvigelserne og forskellene ville det være uheldigt, hvis Danmark ikke også efter evne forsøgte at deltage i dette nordiske samarbejde.

Tidligere nordiske liturgiske kontaktmøder

Forud for den nuværende række af kontaktmøder var der i 1968 på initiativ af det lutherske verdensforbund blevet nedsat tre regionale komiteer, herunder en nordisk komité, som skulle forsøge at udarbejde fælles retningslinjer for en nordisk perikopebog/alterbog/evangeliebog i overensstemmelse med nogle principper formuleret på et luthersk konsultationsmøde i Geneve 1968. Denne nordiske komité arbejde frem til 1973, uden at det lykkedes at nå frem til et fælles nordisk forslag. Dansk deltager var bl.a. prof. Chr. Thodberg.

Den nuværende række af nordiske kontaktmøder begyndte i Oslo 1993. Der har været holdt følgende kontaktmøder:

- Norge 1993: Oslo, den 7.-8. januar
- Sverige 1994: Sigtuna, den 10.-12. april
- Danmark 1996: Løgumkloster, den 27.-30. april
- Finland 1999: Järvenpää, den 26.-28. februar
- Island 2001: Skalholt, den 14.-16. september
- Norge 2003?
- Sverige 2005?
- Danmark 2007: Løgumkloster, den 26.-28. oktober
- Finland 2009: Karis, den 5.-7. oktober

Færøerne og Grønland

I forbindelse med udarbejdelsen af hjemmesiden om nordisk liturgi var jeg nødt til at prøve at sætte mig i de liturgiske forhold på Færøerne og Grønland. Og jeg vurderede, at den sagligt bedste løsning ville være at give en selvstændig beskrivelse af de to kirkers liturgi.

Selv om udgangspunktet for gudstjenesteordningerne helt klart har været dansk liturgi, følger de to stifter/kirker nu deres egen linje. Der er eksempelvis

ikke gjort noget forsøg på fra nogen af siderne at oversætte eller inddrage den danske gudstjenesteordning fra 1992 i færøsk og grønlandsk liturgi. Efter min vurdering er de to stifter/kirker i færd med at etablere deres egen selvstændige liturgi, og det vil derfor være naturligt, at de bliver inviteret til at deltage i de nordiske liturgiske kontaktmøder.

Jeg har foreslået det i den afsluttende drøftelse på kontaktmødet i Finland, men normalt er det jo værtslandet, der sørger for invitation. Næste gang bliver det formentlig Island. Men det er ikke sikkert, at det bliver udført. Så måske skulle det danske mellemkirkelige råd sørge for, at fremtidige invitationer også kom frem til Færøerne og Grønland?

Det kunne måske også overvejes – i lighed med den anglikanske »Four Nations Group« at etablere en tilsvarende »vestnordisk« gruppe bestående af Danmark, Færøerne og Grønland?